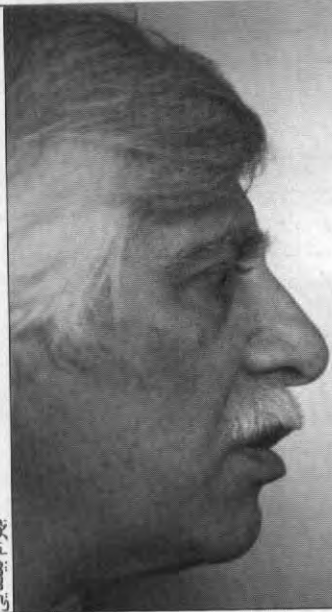

گروه تئاتر میترا

شهرام زرگر

عضو هیئت علمی دانشکده سینما و تئاتر

قسمت هفتم

شهرام زینما

نمایش «گنج»، نوشته یوجین اونیل، با شرکت: عزت پریان، رکن‌الدین خسروی و جمشید مشایخی.

نمایش «سایه دره»، نوشته جان میلینگتون سینگ، با شرکت احمد هاشمی، حسین داوری و رکن‌الدین خسروی.

نمایش «دریاروندگان»، نوشته سینگ، با شرکت، رکن‌الدین خسروی، جمیله شیخی، هرمز سیرتی و منوچهر فرید.

نمایش «پنج روز»، نوشته هاینریش زیگر، با شرکت: جمشید مشایخی.

نمایش «آخرین برگ»، اقتباس از داستان کت، آ. هنری، با شرکت: جمیله شیخی، فیروز کردستانی، جمشید مشایخی.

نمایش «خواستگاری»، نوشته چخوف، با شرکت: جمیله شیخی، رکن‌الدین خسروی و پرویز کردان.

نمایش «کلبه‌ای در جنگل»، نوشته رابرت بروک، ترجمه همایون نورا حمر، با شرکت: جمیله شیخی، گلی مقتدر، اسماعیل داورفر، جمشید مشایخی، منوچهر فرید و اسماعیل محرابی.

نمایش «وراجی» نوشته سروانتس نمایش «سفر دریایی»، اقتباس از داستان کوتاهی از گی دو موپاسان، با شرکت: عزت پریان، پوران رجبی، جمشید مشایخی، ایرج تاجبخش.

نمایش «عشق بزرگ»، با شرکت: جمشید مشایخی، قیصر امیرامجدی، پروانه کاشانی‌نژاد و پرویز کردان.

نمایش «پیکنیک در میدان جنگ»، اثر فرناندو آرابال.

نمایش همان مرد، نوشته فیلیپ ماک، با شرکت: جمیله شیخی و محمدعلی کشاورز. اکثر اجراهای فوق به صورت زنده، در تلویزیون

دراماتیک، به تحصیل در این دانشکده پرداخت و در سال‌های آخر تحصیل وظیفه تدریس برخی دروس، برای سال اولی‌ها نیز به عهده او گذاشته شد.

گروه میترا که در دهه نخست از کارمندان و هنرمندان اداره هنرهای دراماتیک تشکیل شده بود با آشنایی رکن‌الدین خسروی با دانشجویان دانشکده هنرهای دراماتیک از وجود جوانان مستعد و دانشجویان نیز، بهره‌مند شد. خسروی علاوه بر فعالیت در اداره هنرهای دراماتیک، و بعدها، اداره برنامه‌های تئاتر به اجراهای دانشجویی در دانشکده و خارج از آن نیز پرداخت. وی یکی از کارگردانان و سرپرستان گروه تئاتر دانشگاه تهران نیز بود.

نمایش‌های تلویزیونی که رکن‌الدین خسروی با هنرمندان اداره هنرهای زیبا، اجرا کرده به قرار زیر است:

نمایش «سگ‌ها»، با هنرمندی جمیله شیخی، جمشید مشایخی، پرویز کردان و ایرج تاجبخش.

نمایش «مزرعه‌های سبز»، با هنرمندی فخری خوروش، محمدعلی کشاورز، جمشید مشایخی، اسماعیل داورفر، جعفر والی و زندی.

نمایش «اسب سفید»، نوشته رکن‌الدین خسروی و با شرکت جمیله شیخی، فخری خوروش، رکن‌الدین خسروی، جمشید مشایخی، اسماعیل داورفر و منوچهر فرید.

نمایش «از پشت شیشه‌ها»، نوشته اکبر رادی، با شرکت: جمیله شیخی و ثریا قاسمی.

یکی از گروه‌های تئاتری فعال دهه ۴۰ در تهران نیز، گروه میترا بود که سرپرستی و کارگردانی آن را رکن‌الدین خسروی به عهده داشت. وی فعالیت تئاتری خود را از سال ۱۳۴۴، با شرکت در کلاس‌های تئاتر «دیوید سون» آمریکایی در دانشکده ادبیات دانشگاه تهران شروع کرد و بعدها با تشکیل اداره هنرهای دراماتیک به عنوان بازیگر و کارگردان، در آنجا به فعالیت ادامه داد. وی دوره بازیگری و کارگردانی را در کانون درام انگلیس و دوره لیسانس بازیگری و کارگردانی را در دانشکده هنرهای دراماتیک و فوق‌لیسانس کارگردانی را در مرکز تئاتر لندن گذراند و به عنوان یکی از کارگردان‌های این اداره برای اجرای تئاتر تلویزیونی به صورت زنده، در تلویزیون ثابت پارسال برگزیده شد. وی هم‌زمان با تأسیس دانشکده هنرهای

شهرام زینما

اجرا و پخش می‌گردید و بازیگران آن از هنرمندان و کارمندان اداره کل هنرهای زیبای وقت به شمار می‌رفتند که با گروه‌های تئاتری دیگر آن اداره نیز همکاری می‌کردند.

رکن‌الدین خسروی هم‌زمان با سرپرستی گروه میترا، وابسته به اداره هنرهای دراماتیک، به سرپرستی گروه تئاتر دانشگاه تهران نیز اشتغال داشت و حاصل این همکاری نمایش‌های پیکنیک در میدان جنگ و کلبه‌ای در جنگل در سال ۱۳۴۲ و «استثناء و قاعده» و «خاموشی دریا» در سال ۱۳۴۵ و «پایان بازی» در سال ۱۳۴۶ است که در بخش فعالیت‌های تئاتری گروه تئاتر دانشگاه تهران به آن اشاره شده است. با انحلال گروه تئاتر دانشگاه تهران و پیوستن تعدادی از دانشجویان آن گروه به گروه میترا، فعالیت تئاتری خسروی در گروه میترا متمرکز گردید. نخستین ثمره این گروه، اجرای نمایش «آنتیگون»، اثر «ژان آنوی» در اسفندماه ۱۳۴۶ بود. این نمایش به مناسبت روز جهانی تئاتر، به مدت ده شب در انجمن ایران و آمریکا به نمایش گذاشته شد. در این نمایش ثریا قاسمی، پروین ملکوتی، سیمین داوری، محمدعلی کشاورز، رضا معینی، سعید نیک‌پور، منوچهر رادمنش و... بازی داشتند.

منتقد هفته‌نامه خوشه، درباره این اجرا چنین نوشت:

«... اجرای نمایشنامه، در حد امکانات خوب بود. نقش‌ها خوب تقسیم شده بود، تنها شاید بهتر بود به جای تیپ آنتی‌پاتیک گوینده، خود خسروی این سهم را به گردن می‌گرفت... خانم آنتیگون که برای اولین بار بازی‌اش را می‌دیدم و اسمش را نمی‌دانم به اعتقاد من بسیار از عهده نقش برآمد. بازی کشاورز پخته بود و در این میان آن‌ها که درخشیدند ایفاگران نقش‌های دایه و

گروه‌بان بودند.»

نمایش بعدی گروه میترا، «حکومت زمان خان» براساس نمایشنامه‌ای منسوب به میرزا ملکم‌خان بود که در اسفندماه ۱۳۴۷ مقارن با روز جهانی تئاتر، در تالار ۲۵ شهریور روی صحنه رفت. در این نمایش، تعداد زیادی بازیگر شرکت داشتند از جمله: مسعود اسداللهی، خسرو پورحسینی، پرویز پورحسینی، سعید پورصمیمی، سروش خلیلی، فخری پازوکی، محمدعلی کشاورز، جمیله شیخی و...

«نورالدین شفیع» در نقدی درباره این نمایش نوشت:

«حکومت زمان خان در واقع مأخوذ از نمایشنامه میرزا ملکم‌خان و جریانی بود در انتقاد از دستگاه‌های حکومتی محلی در دوران قاجار. خسروی در اجرای نمایش از دو شخصیت «شوخ» و «شنگ» که به پیشنهاد ایرج زهری در نمایش وارد شده بودند استفاده می‌کند، برای برگرداندن فضای کهنه کار به یک فضای تازه‌تر و نیز برای پر شدن صحنه‌های خالی در میان تابلوهای مختلف.»

فعالیت بعدی گروه میترا، نمایشی بود به نام از پشت شیشه‌ها، نوشته اکبر رادی که در سال ۱۳۴۸ در تالار ۲۵ شهریور به صحنه رفت. این نخستین نمایش از اکبر رادی بود که توسط خسروی اجرا می‌شد و ثمره نخستین تجربه مشترک نویسنده و کارگردانی که در سال‌های بعد نیز، همکاری مشترک دیگری با یکدیگر داشتند. در این نمایش ثریا قاسمی، جمیله شیخی، گیتی جوادی، محمود جوهری و سعید امیرسلیمانی، بازی داشتند.

در برخی اجراهای گروه تئاتر میترا، سرپرستی و کارگردانی گروه را «خلیل موحد دیلمانی»، به عهده داشت. رکن‌الدین خسروی، در سال‌های بعد در کنار گروه تئاتر میترا، کارگردانی گروه تئاتری دانشجویی، در دانشکده هنرهای دراماتیک را نیز به عهده داشت و در کنار فعالیت‌های اجرایی و تئاتری، همواره به تدریس و تربیت دانشجویان تئاتر اشتغال داشت.

داود رشیدی

ماحصل فعالیت‌های هنری و آموزشی وی در سال‌های میانی دهه ۳۰، تا به امروز و خصوصاً سال‌های مورد بحث این رساله، در دهه ۴۰، از خسروی چهره هنرمند و معلمی با شناخت شعور و تعهد در برابر دیدگانمان ترسیم می‌کند که نسلی از هنرمندان عرصه تئاتر امروز در مکتب وی آموزش دیده‌اند.

گروه تئاتر امروز

این گروه در سال ۱۳۴۴ شمسی به همت داوود رشیدی و پرویز صیاد، بنیان گذاشته شد و یکی از گروه‌های وابسته به اداره برنامه‌های تئاتر

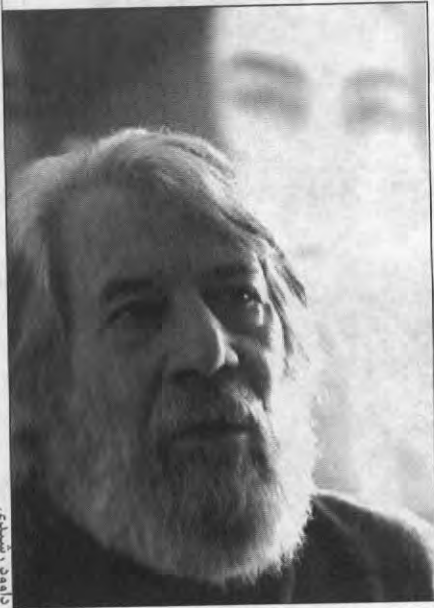
وزارت فرهنگ و هنر، به شمار می‌رفت.

داوود رشیدی در مورد این گروه چنین می‌گوید:

«... بعد از اینکه یکی دو تا نمایش کار کردم و به صحنه بردم به فکر تشکیل یک گروه بودم و زمانی که گروه «تئاتر امروز» را درست کردیم سال ۱۳۴۴ هجری شمسی بود که تئاتر کسری با نمایشی از همین گروه افتتاح شد. با این گروه مدتی پرویز صیاد، بهرام بیضایی و علی نصیریان، به غیر از هنرپیشگان دیگر، همکاری داشتند.

ولی در آن زمان پایه‌گذارش بیشتر من و پرویز صیاد بودیم که البته در تئاتر کسری نتوانستیم ادامه بدهیم. در همین سال‌ها بود که اداره تئاتر را به چند گروه تقسیم کردند و مسئول یکی از این گروه‌ها من شدم که همین گروه «تئاتر امروز» را به آنجا منتقل کردیم. اعضای این گروه عبارت بودند از: پرویز فنی‌زاده، منوچهر فرید، فرزانه تأییدی، محمدعلی جعفری، عباس مغفوریان، خسرو شجاع‌زاده، فریدون نوری و چند نفر دیگر، که گروه را تشکیل دادیم و کارها را به اسم این گروه به صحنه می‌بردیم. از این اداره که بیرون آمدم به تلویزیون رفتم و در آنجا کار با همین گروه را ادامه دادم. البته افراد جدیدی مثل رضا بابک، خانم مرضیه برومند، بهرام شاه‌محمدلو، دکتر حسین‌علی طباطبایی که همیشه در ترجمه‌ها با هم همکاری داشتیم. قاسم سیف و چند نفر از بچه‌های جوان که بعدها با این گروه همکاری کردند. به گروه پیوستند. در واقع من سرپرست کلی این گروه را داشتم به خاطر اینکه مسئولیت واحد نمایش تلویزیون را هم به عهده داشتم و نمی‌توانستم به خیلی از کارها برسیم... در گروه تئاتر امروز هدف کلی معرفی آثار نمایشی

نمایش انجمن ایران و آمریکا به صحنه می‌برد. در این اجرا پرویز صیاد، کاردان و سیروس افهمی بازی داشتند که اجرای این اثر مهم، بازتاب وسیعی در مطبوعات و محافل هنری داشت.

اجرای این اثر را تا به امروز موفق‌ترین اجرای آثار ابزورد در تئاتر ایران قلمداد می‌کنند.

در همین سال نمایش‌های «سبزیف و مرگ» اثر «روبر مرل» و «باجه» اثر «ژان تاردیو» و «همسفر» نوشته کامران قدیمی هر سه به کارگردانی داوود رشیدی و همراه گروه تئاتر امروز برای تلویزیون کانال ۲ ضبط گردید.

در دنباله فعالیت‌های نمایشی گروه تئاتر امروز در سال ۱۳۴۷ بایستی از اجرای نمایش «یک نوکر و دو ارباب» اثر «گولدونی» و ترجمه بهرام بیضایی و داوود رشیدی نام برد که توسط وی کارگردانی شد و با همکاری هنرمندان اداره برنامه‌های تئاتر در شهرستان‌های رشت، ساری، مشهد و زاهدان روی صحنه رفت.

در فروردین‌ماه سال ۱۳۴۸ نمایش «حسن کچل» نوشته علی حاتمی توسط گروه تئاتر امروز در تالار ۲۵ شهریور روی صحنه رفت که از توفیق بسیار چشمگیری برخوردار شد. بازیگران این نمایش پرویز فنی‌زاده، عصمت صفوی، مهین شهبایی، یدالله شیراندازی، حمید طاعتی، اصغر سمسارزاده، فرخنده باور و فریدون نوری بودند. اکبر رادی، نمایشنامه‌نویس معاصر، در نقدی تندوتیز درباره اجرای نمایش حسن کچل نوشته است:

«... ساعتی است که از خیابان بهشت بازگشته‌ام، منگ منگ... این است آن همه تعهدات شرافتمندانه‌ای که آقایان به خود بسته بودند؟ ... مسئول نمایان، آن کسانی که می‌خواهند از پشت

نوشته «ایزو دوری» و «لئوپولدو کوکو» به ترجمه خانم امین‌زاده و کارگردانی داوود رشیدی و «ماجرای باغ‌وحش» اثر «داوود آلی» به کارگردانی عباس مغفوریان و همین‌طور نمایش «خوشا به حال بردباران» اثر «گوهر مراد» به کارگردانی داوود رشیدی برای تلویزیون ضبط گردیده است.

داوود رشیدی به اتفاق گروه خود، «نمایش مار در محراب» اثر گوهر مراد را به مرحله تمرین گذاشت که هرگز توفیق اجرای عمومی نیافت. مجله خوشه در ستون خبری خود این‌گونه نوشت:

«مار در محراب، نمایشنامه‌ای است در چهار پرده از گوهر مراد که قرار است به کارگردانی داوود رشیدی در تالار ۲۵ شهریور به روی صحنه بیاید. در این نمایشنامه بیش از بیست نفر هنرپیشه شرکت دارند که از آن جمله می‌توان نصیریان، والی، جعفری، انتظامی، فنی‌زاده، مشایخی، فرید، شجاع‌زاده، صفوی، نوری و داورفر را نام برد که همه از هنرپیشگان خوب و ورزیده وزارت فرهنگ و هنر هستند. این برنامه که در آبان‌ماه اجرا می‌شود، نخستین برنامه وزارت فرهنگ و هنر خواهد بود.»

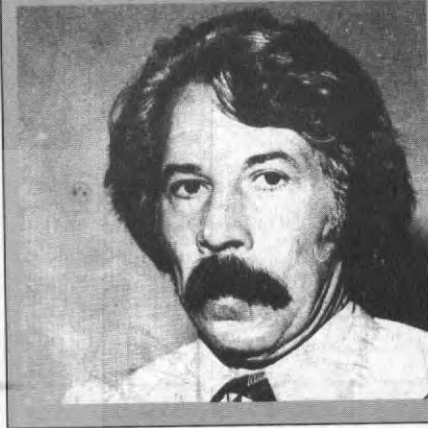
این نمایش پس از انجام مراحل تمرین و قبل از اجرای عمومی به محاق توفیق گرفتار شد.

در دنباله فعالیت‌های گروه تئاتر امروز، وابسته به وزارت فرهنگ و هنر در سال ۱۳۴۷ نمایش «دیکته و زاویه» نوشته گوهر مراد به کارگردانی داوود رشیدی و بازیگری فرخنده باور، منوچهر فرید، پرویز فنی‌زاده، خسرو شجاع‌زاده، فریدون نوری، اصغر سمسارزاده، رشید بهنام و... در تالار ۲۵ شهریور روی صحنه رفت و در سال ۱۳۴۹ نیز از تلویزیون ملی ایران پخش گردید.

داوود رشیدی درباره نحوه تمریناتش با گروه تئاتر ملی این‌گونه می‌گوید:

«... فرق من با کارگردانی که در دهه ۴۰ کار می‌کردند مثل آقای جوانمرد، آقای نصیریان، خانم صابری یا آقای سمندریان در این خلاصه می‌شد که آن‌ها به روخوانی خیلی اهمیت می‌دادند در صورتی که من به روخوانی نمایشنامه توسط بازیگران زیاد اهمیت نمی‌دادم. آن‌ها خیلی زیاد کار می‌کردند و یا خیلی زیاد تمرین می‌کردند و به اصطلاح خیلی کار را سبک سنگین می‌کردند در صورتی که من عادت کرده بودم مثل اینکه خیلی حرفهای کار کنم... من اعتقاد دارم بیشتر از سی یا چهل جلسه نباید تمرین کرد. برای اینکه کار در پیش هنرپیشه بیات می‌شود، یعنی دیگر چیزی نمی‌ماند که آدم رویش تجربه بکند و در نتیجه آن لذتش از بین می‌رود.»

در سال ۱۳۴۷ داوود رشیدی با گروه «تئاتر پدید» نمایش «چشم به راه گودو» اثر «ساموئل بکت» به ترجمه خودش و پرویز صیاد را در تالار

داوود رشیدی

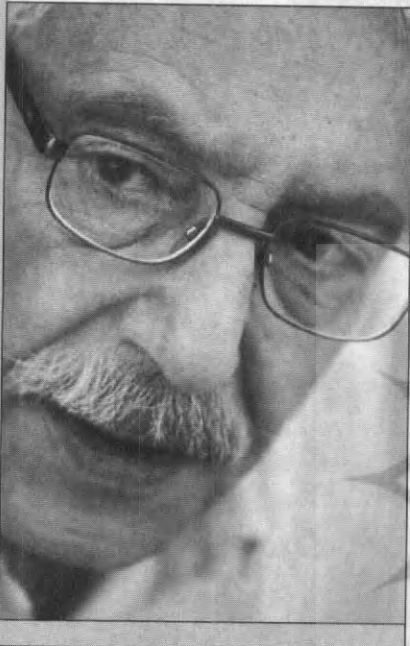
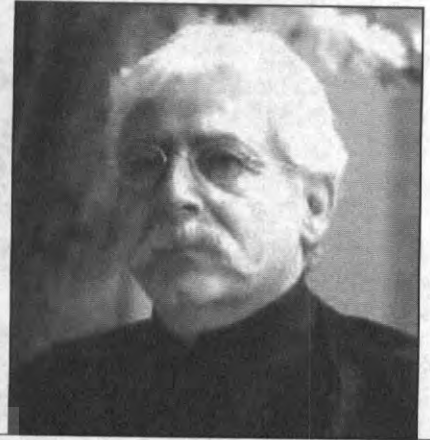
خارجی و ایرانی بود که با دید امروزی صورت بگیرد و اصلاً اجرایی تقلیدی نباشد.»

داوود رشیدی که سال‌های آغازین دهه ۴۰، در اداره هنرهای دراماتیک به کار اشتغال داشت در سال ۱۳۴۳ نمایش «می‌خواهید با من بازی کنید» نوشته «مارسل آشار» و ترجمه دکتر حسین‌علی طباطبایی را در تئاتر کسری روی صحنه برد که به مدت پانزده شب اجرای آن ادامه داشت. همین‌طور نمایش «معجزه در آلاباما»، نوشته ویلیام گیبسون که در اواخر شهریور ۱۳۴۳ در تئاتر کسری به مدت ۵۷ شب اجرا شد و از توفیق خوبی برخوردار بود.

فعالیت‌های گروه تئاتر امروز در سال‌های دهه ۴۰ به قرار زیر است:

در سال ۱۳۴۵ نمایش «مستاجر» نوشته پرویز صیاد و به کارگردانی داوود رشیدی و بازی: جمشید مشایخی، جمیله شیخی، محمدعلی کشاورز، پرویز فنی‌زاده، منوچهر فرید، خسرو شجاع‌زاده، رشید بهنام و جواد میرمیران در تالار ۲۵ شهریور روی صحنه رفت. این نخستین نمایش ایرانی بود که داوود رشیدی کارگردانی می‌کرد.

در سال ۱۳۴۶ نمایش «صدایی در لیوان»،

جمشید مشایخی

این نمایش در ایام جشن فرهنگ و هنر در شهرستان‌های تبریز، ارومیه، سنندج، کرمانشاه، ملایر و همدان نیز روی صحنه رفت و کارگردانی آن را در اجراهای جشن فرهنگ و هنر محمدعلی جعفری به عهده داشت.

در جهت دعوت کاخ‌های جوانان از گروه‌های تئاتری، گروه تئاتر امروز نیز نمایش «ژرف سرگردان»، به کارگردانی پرویز فنی‌زاده را در کاخ مرکزی جوانان روی صحنه برد و در سال‌های بعد نیز با استفاده از محمدعلی جعفری به عنوان کارگردان دیگر گروه، کماکان به اجرای تئاتر در تهران و شهرستان می‌پرداختند. با اشتغال داوود رشیدی در شورای نمایش تلویزیونی، گروه تئاتر امروز به تدریج با گروه اجرایی تلویزیون ملی ایران ادغام شد و به فعالیت‌های تلویزیونی و صحنه‌ای توأماً ادامه داد.

گروه تئاتر امروز، به سرپرستی داوود رشیدی در مدت کوتاه فعالیت خود در دهه ۴۰ آثار زیادی از نمایشنامه‌نویسان بزرگی چون بکت، یونسکو، آنوی، لورکا، سوفوکل و ساعدی را به تماشاگران ایرانی عرضه کرد و در کنار آثار این بزرگان آثار بزرگی از نمایشنامه‌نویسان ناشناس اما چیره‌دستی چون ویلیام گیسن، ویکتور هائین، والتر وایلدلی، لونی گولیس و مارسل آشار را نیز روی صحنه برد. در عناوین نمایشنامه‌های اجراشده توسط گروه تئاتر امروز، تنوع بسیاری به چشم می‌خورد لیکن همان‌طور که داوود رشیدی درباره انگیزه تشکیل گروهش عنوان کرده بود سعی شده بود آثار نمایشی خارجی و ایرانی با دیدی امروزی روی صحنه برود و تقلیدی نباشد.

میزهای شیک و بیک تئاتر بومی ما را رهبری کنند چه پاسخی ذخیره کرده‌اند؟ اگر بپرسیم: «آیا تئاتر می‌خواهد ارزشی در حد یک مینیاتور ارائه کند؟» که حسن کچل حتی مینیاتور هم نبود. آیا مفهوم این رجعت ۱۶۰ درجه‌ای چیست؟ آخر هنوز آبی که بر گور "دیکته" ریخته‌ای خشک نشده است...

.. من آن غنای اندیشه را در ملغمه کارهایت ندیده‌ام که سهل است یک نوع ریا و سرسام و هرهری مذهبی دیده‌ام... زمانه هم که این بی‌تباری را پسند می‌کند، که اگر نمی‌کرد، حسن کچل با سلام و صلوات به صحنه نمی‌رفت.

...چه تفاوتی میان نمایشنامه‌تو و انتقاد سر خود صبح جمعه رادیو؟... دوست ناشناس من! مرا ببخش. اگر بار اول است که گوشت را کشیده‌اند با همچو مسلکی که پیش گرفته‌ای قطعاً بار آخر نخواهد بود، خود دانی!

در سال ۱۳۴۸ گروه تئاتر امروز نمایش «در حضور باد»، اثر بهرام بیضایی را به کارگردانی عباس مغفوریان، در تالار موزه روی صحنه برد که نمایش موفق نبود.

در سال ۱۳۴۹ نمایش «وای بر مغلوب»، نوشته گوهر مراد توسط همین گروه و به کارگردانی داوود رشیدی و بازیگری خسرو شجاع‌زاده، مرضیه برومند، مهین شهابی، عصمت صفوی در تالار ۲۵ شهریور به اجرای عمومی گذاشته شد.

در همین سال نمایش «پرواربندان»، اثر گوهر مراد توسط همین گروه و به کارگردانی داوود رشیدی در تالار ۲۵ شهریور روی صحنه می‌رود. در این نمایش محمدعلی جعفری، داوود رشیدی، فهیمه راستکار، بدالله شیراندازی، منوچهر فرید، پرویز فنی‌زاده و اصغر سمسارزاده بازی کردند.